

KRIZA, OSJEĆAJI I REAKCIJE

Sažetak

Povijest čovječanstva poznaje dosta kriznih situacija te ovakvih ili onakvih pandemijskih strahova. Već na samom početku Biblije možemo naći opis krize pandemijskih razmjera, i to kad čitamo priču o “općem” potopu. Dakle, kad nam zbog različitih nesavladivih uzroka “dopre voda do grla”, govorimo o krizi. U takvim situacijama čovjek često reagira najprije “negacijom”. Ponekad se čak i duže vrijeme pretvara kao da krize nema. U takvim nam je trenutcima najpotrebnija osoba od povjerenja, koja je ujedno dovoljno stabilna i osjećajna da se pred njom usudimo “slomiti”. Ponekad nas tek “slomljenost” probudi da postanemo spremni napraviti određene promjene u životu. Tek kad je čovjek spreman prihvatiti bolnu realnost krize, bit će otvoren za sljedeći korak koji se sastoji od traženja i primanja pomoći. Proces prihvaćanja teške situacije može čovjeka u krizi potaknuti da pokuša u njoj pronaći neku dublju poruku, pa možda i smisao. U takvoj unutarnjoj transformaciji osjetit će kako svojim osmišljavanjem krize obogaćuje i krijepi svoje bližnje.

Brojni biblijski likovi, koji u nijednoj krizi ne posrnu te svaku kriznu situaciju rješavaju u otvorenoj komunikaciji s Bogom, mogu djelotvorno potaknuti ne samo teološki već i psihološki pogled na krizu.

Ključne riječi: Nevolja, Mojsije, Isus, križ, vjera, odnosi.

Uvod

Iako Sveto pismo nije “terapeutski priručnik”, u njemu na mnogim mjestima otkrivamo dimenzije ozdravljenja te osjećamo blizinu Boga koji ozdravlja.¹ U usporedbi s terapijom Sveto pismo je za čovjeka nešto slično ljubavi: ne dozvoljava iskorištavanje. Nema nikakve dvojbe da Božja riječ može djelovati i terapeutski, ali tek kad iskreno vjerujemo i bez ikakvog iskorištavanja komuniciramo s Bogom. Sveto pismo ne sadrži neka-

¹ Wayne G. Rollins, *Soul and Psyche: The Bible in Psychological Perspective*, Fortress, Minneapolis, 1999., 179.

kvu magičnu moć niti su biblijski likovi nekakvi "čarobnjaci", ali nas uče vjerovanju i pouzdanju; izlaze iz kriznih situacija i nevolja i uvijek traže i pronalaze u komunikaciji s Bogom. Iako ih život često dovodi u velike nevolje, oni Boga ničim ne primoravaju. Uvijek su spremni na putu do rješenja učiniti sve ono što osjećaju da Bog od njih očekuje.

Njihova je religioznost, doduše, uključena u svijet njihova vremena, ali je unatoč tome "nadpovijesna" te i za današnje vrijeme savjetodavna i ohrabrujuća.² Zato brojne terapijske metode, u kontekstu s njihovom zdravom religioznošću, uspješno uključuju u svoje djelovanje i Sveto pismo.³ Suvremena teologija i psihologija, odnosno terapija, sposobne su nadvladati međusobno isključivanje, ostvarujući istovremeno, uz međusobno uvažavanje, pa čak i suradnju, svoje specifično poslanje za dobrobit svakoga čovjeka.⁴

U nevoljama i krizama čovjek se često zatvara u sebe, ponekad zna oko sebe podići nekakve obrambene zidine, povući se u svoju tvrđavu i tome slično. Sveto pismo nam daje poticaj za drugačije, gotovo dijametralno posve suprotne strategije. Spašen je onaj čovjek koji je sposoban otvoriti se i pouzdati u Boga, sebe i bližnjega. To primjećujemo već u takozvanim prapovijesnim pričama, npr. kod Noe, a još detaljnije i produbljenije kod povijesnih likova, prije svega kod Mojsija.

1. Moć odnosa

Na značenje otvorenih i povjerljivih odnosa, a pogotovo na presudnu ulogu pouzdanja u Boga, navodi nas već prapovijesna priča o općem potopu, koju bismo s vidika pojavne dinamike mogli usporediti s pandemijskim dimenzijama. Iako nas je pandemija COVID-19 fizički ograničila, vrlo je važno da i u takvim okolnostima ostanemo duhovno i duševno povezani, odnosno da se još jače povežemo.⁵ Priča o općem potopu ukazuje na činjenicu da Bog u zbunjenom mnoštvu pokušava uspostaviti odnos i dijalog s čovjekom, ali jedino je Noa prepoznao njegov zov i odazvao se. U njegovu odazivu Bog ga prepoznaje kao čovjeka koji je sposoban za odgovornu imanentnu i transcendentnu komunikaciju: *Noa je bio čovjek*

² Jože Ramovš, Uvod, u: Elisabeth Lukas i Reinhardt Wurzel, *Pandemija in duševnost*, Novi svet, Ljubljana, 2021., 11.

³ Brojna istraživanja konstatiraju, na primjer, da molitva i korespondiranje s biblijskim likovima te mnogi drugi oblici komunikacije s njima, koje osobito uzimaju u obzir geštalt terapija i biblioterapija, djeluju terapijski i pozitivno utječu na psihičku stabilnost čovjeka, vidi: Len Sperry, Paul Giblin, *Marital and Family Therapy with Religious Persons*, u: P. E. Shafranske (ur.), *Religion and the Clinical Practice of Psychology*, American Psychology Association, Washington DC, 1996., 526-528.

⁴ Dieter Funke, *Der halbierte Gott: Die Folgen der Spaltung und die Sehnsucht nach Ganzheit*, Kösel, München, 1993., 182.

⁵ Elisabeth Lukas i Reinhardt Wurzel, *Pandemija in duševnost*, Novi svet, Ljubljana, 2021., 55.

pravedan i neporočan u svom vremenu. S Bogom je Noa hodio (Post 6,9). Snagom svoje religiozne komunikacije zadobio je nadahnuće da u svoju znamenitu korablju pozove bića u parovima, "muško i žensko", što pretpostavlja sposobnost za komunikaciju i plodne odnose (Post 6,14-7,10).

Sveto pismo upotrebljava za Noinu arku izraz "tebah", izraz što ga je upotrijebilo i za košaru u koju je bio položen Mojsije, a koji simbolizira majčino naručje.⁶ U sličnosti prepoznajemo, imajući u vidu različitost konteksta, naglasak da je Bog spasitelj života, kako u Noinom, tako i u Mojsijevom slučaju. Naime, Bog po Noi gotovo da ponovno stvara život, barem što se komunikacije tiče. Noino spasenje sažima u mnogim potezima izvješća o stvaranju svijeta i čovjeka, budući da mu Bog daje slične naredbe kao i Adamu. Tako i Noi predaje svijet u ruke i blagoslivlja ga plodnom budućnošću.⁷ Na taj se način Bog igra sa svijetom i oslobađa ga od različitih ekstremizama koji obično dovode do pandemijskih katastrofa i nevolja te mu vraća prvobitnu stvaralačku harmoniju koja je nužno potrebna za život.⁸ A upravo su te poruke itekako potrebne u svakoj pandemijskoj situaciji. Naravno da ne smijemo smetnuti s uma činjenicu da dio rješenja mogu ponuditi razni "znanstveni pristupi", međutim, bitan doprinos rješenju sadržan je u promijenjenim odnosima. Aplikacijom Noine priče na suvremene krizne okolnosti možemo jasnije uvidjeti da se čežnje za "egipatskim loncima mesa" zasigurno neće u potpunosti ostvariti. Svaka kriza zahtijeva nove početke, a ti početci mogući su jedino na temelju pročišćenih odnosa.⁹

2. Mojsijev način prevladavanja kriznih situacija

Mojsije je biblijski lik koji nam može poslužiti gotovo kao prototip za preživljavanje kriza i nevolja te za prihvaćanje i preoblikovanje njihovih posljedica. Kao što znamo, Mojsije se rodio u ekstremno kriznim, zapravo genocidnim okolnostima u kojima se vjera u Božju pomoć te ljudska (ženska) snalažljivost u službi čovjekova preživljavanja na čudesan način dodiruju, kao u nekakvom zagrljaju. Kasnije je mnoge nevolje Mojsije nastojao sam prevladati, pa čak i nasiljem, ali je brzo shvatio da to nije pravi put. Tako se otvorio Bogu i sve se više pouzdavao u njega te postao glavnim likom u prevladavanju kriznih situacija na individualnoj i kolektivnoj razini. U tim kontekstima neki se odlomci osobito ističu i govore izravno nama.

⁶ Taj je izraz upotrijebljen u Svetom pismu samo u ta dva slučaja, vidi: John E. Hartley, *New International Biblical Commentary: Genesis*, Hendrickson Publishers & Paternoster Press, Peabody – Massachusetts & United Kingdom, 2000., 102.

⁷ Norman J. Cohen, *Voices from Genesis: Guiding Us Through the Stages of Life*, Jewish Lights Publishing, Woodstock – Vermont, 1998., 164.

⁸ John H. Walton, *The NIV Application Commentary: From biblical text ... to contemporary life*, Grand Rapids, Zondervan – Michigan, 2001., 335.

⁹ Jože Ramovš, Uvod, u: Elisabeth Lukas i Reinhardt Wurzel, *Pandemija in duševnost*, 11.

2.1. Moć vjere i međusobne pomoći

Priča o vodi iz pećine (Izl 17,3–6) nudi nam gotovo receptualnu dinamiku koliko jaku ulogu mogu odigrati vjera i međusobna pomoć. Znamo da je narod prije tog događaja već dugo vremena putovao pustinjom, koja već sama po sebi simbolizira dugotrajnu i zahtjevnu krizu punu neizvjesnosti. Upravo te značajke nosi u sebi i pandemija koja nikako da završi. Kao što tvrde psiholozi i psihoterapeuti te brojni drugi znanstvenici, dugotrajnost i neizvjesnost dimenzije su koje ljude najviše opterećuju te u mnogim slučajevima pobuđuju čak osjećaje bolesnih stanja.¹⁰ Fizička ograničenja mnoge su pojedince dovela i do psihičkog zatvaranja u sebe, što je povlačilo za sobom dodatne konfliktne odnose i osobne nevolje. Istina, bilo je slučajeva u kojima je nevolja bila i povezujućim faktorom unutar povjerljivih skupina i obiteljskih članova, samo što su pretpostavke za takve slučajeve morale biti već ranije učinjene. Tamo gdje su odnosi bili dovoljno stabilni, sada su postali još stabilnijima i čvršćima, u smislu – tko ima, dat će mu se – kao što reče Isus; a tamo gdje su odnosi bili nestabilni i narušeni, često su se još više narušili.¹¹ U trenutcima neizvjesnosti i nevolja, što ih pandemijske krize dodatno potenciraju, često je od presudnog značenja naći čovjeka koji će nas otvoriti, na što nas potiče priča o vodi iz pećine. Pogotovo je u trenutcima napuštenosti, osamljenosti, potištenosti i depresivnosti itekako značajno da imamo pored sebe “Mojsija” koji se zauzima za nas, koji nas bodri i ohrabruje. Mnogo nam znači ako se netko za nas obraća Bogu i moli. Molitva i otvorenost, što je itekako važno, pozitivno utječu na veze i procese u mozgu koji su čovjeku potrebni da se oslobodi od zagledanosti u nevolju.¹²

Uz malo mašte možemo u prisposobi pećine, iz koje je Mojsije uz Božju pomoć dozvao vodu, prepoznati karakteristike čovjeka koji je osamljen i potišten te ne zna kako dalje. Nikoga nema kome bi se ispovjedio i požalio na svoju nevolju i bol. “Tvrđ kao kamen” poznata je izreka koju upotrebljavamo u slučaju kad se netko ne želi ili ne može otvoriti.

Nasuprot “pećini” Mojsije predstavlja čovjeka koji prepoznaje bol, koji ljudima u nevolji pristupa u pravom trenutku i pravilno, koji im se uspijeva obratiti na način da iz njih dozove novu nadu i snagu za život. Ponekad

¹⁰ Zvezdan Pirtosek, “*Če ustvariš dobre razmere, je lahko staranje nekaj čudovitega*, 2021., <https://www.rtvsllo.si/slovenija/zvezdan-pirtosek-ce-ustvaris-dobre-razmere-je-lahko-staranje-nekaj-cudovitega/588393> (29. 07. 2021.); Anselm Grün, *Poti skozi depresijo: Duhovne spodbude*, Ognjišče – Slomškova založba, Maribor, 2018., 67.

¹¹ Ograničenja su zbog pandemije zacijelo utjecala na brojne odluke i korake glede odnosa. Pa ipak, podatak da je u Sloveniji bilo u prvom kvartalu 2021. više razvoda brakova (652) nego vjenčanja (596) s jedne strane iznenađuje, a s druge potvrđuje tezu da nevolja stabilne odnose učvršćuje, a nestabilne često još jače ili posve narušava. Tu dinamiku dodatno potvrđuju i podatci da je u tom razdoblju bilo svega 33 vjenčanja manje nego u istom razdoblju godinu dana ranije, a broj razvoda brakova povećao se čak za 193 razvoda (www.stat.si/StatWeb/Field/Index/17/78; videno: 29. 07. 2021.).

¹² Elisabeth Lukas i Reinhardt Wurzel, *Pandemija in duševnost*, 43.

je takav razgovor vrlo mučan. Ne preostaje nam drugo nego da se isplaćemo i tako doslovce poteče “voda iz pećine” i odmah nam bude lakše u srcu. Dakle, udariti štapom o pećinu u Mojsijevom smislu, znači prepoznati čovjeka u nevolji, pristupiti mu u pravom trenutku i dodirnuti ga tako da u sebi otkrije dovoljno “resursa” i izvora životne energije koju je sposoban aktivirati. Takve nevolje, krize i katastrofe razbijaju zabetoniranost i zatvorenost u sebe.¹³

Bol koju osjećamo kod “Mojsijevih udaraca” polako se transformira u znamenje nade. Bolna mjesta mogu postati prozor komunikacije sa samim sobom, svojim bližnjim i Bogom. Mojsije je i sam bio izvučen iz vode i proživio je mnoge nevolje te imao iza sebe ogromna iskustva, zato je idealan lik koji može dozvati vodu iz pećine, odnosno potražiti i aktivirati zatomljene i izgubljene resurse nade kao izvore novih energija i snaga. Uloga “Mojsija” u takvim slučajevima ne sastoji se u nabranjanju rješenja, nego u tome da preusmjerava misli od udaraca sudbine prema traženju resursa koje posjeduje svaki, pa i “najtvrdi kamen”.¹⁴

Ako nas ta priča dirne pozivom da, ako je moguće, u kriznim vremenima preuzimamo ulogu Mojsija koji je svojim dodirima “dozvaio vodu iz pećine”, onda se bit poruke sastoji u tome da je Mojsije to mogao učiniti samo pomoću jake vjere; vodu iz pećine dozvaio je u biti Bog, a Mojsije je tu samo oruđe koje nastoji dovoljno pouzdano i čvrsto vjerovati. Ukoliko ostanemo dirnuti slikom pećine važno je, također, permanentno voditi brigu o odnosima, barem do te mjere da pronađemo “Mojsija” koji će nas dodirnuti u pravom trenutku na pravi način te nam uputiti prave riječi utjehe i ohrabrenja pa da uz Božju pomoć pronađemo put do vlastitih resursa.

2.2. Moć molitve i ohrabrenja

Neposredno nakon uspješno odrađena i dovršena iskustva “žeđi”, koja simbolizira depresivnost i (kolektivno) očajavanje nad životom, Izraelcima se suprotstavljaju Amalečani, koji ih ugrožavaju ne samo kao “prirodna kriza” već kao aktivan “neprijatelj” (*Izl 17,8-13*).¹⁵ Međutim, na temelju svih dotadašnjih prevladavanja kriznih situacija bivaju Mojsije i njegova ekipa duhovno i religiozno sve odraslijima te stvaraju perspektivnu ljestvicu vrijednosti i sukladno tome uspostavljaju pravilne prioritete. Zbog

¹³ Albert Höfer, *Spuren Gottes in meinem Leben*, Don Bosco Verlag, München, 2003., 56.

¹⁴ Elisabeth Lukas i Reinhardt Wurzel, *Pandemija in duševnost*, 22.

¹⁵ To je prvi aktivni vojni sukob što su ga na Mojsijevu pobudu izvršili Izraelci. Ranije su se branili isključivo takozvanim “pasivnim otporom” i uspješnim prevladavanjem “prirodnih” nevolja. I ovaj put Amalek ugrožava Izraelce, ali ga Mojsije svojom inicijativnošću preduhitri i – mada s vidika samoobrane – ipak on organizira napad. S vidika današnje civilizacije nema smisla bitku s Amalečanima ni osuđivati ni opravdavati. U pravadnim vremenima bile su napetosti i bitke između različitih plemena vrlo česte te ih je nemoguće prosuđivati današnjim očima.

načina na koji su Izraelci pobijedili Amaleka, ta je pobjeda za njih od presudnog značenja, budući da učvršćuje njihovu svijest o tome da je Bog još uvijek s njima.¹⁶

Amalek, koji slovi kao jedan od potomaka Ezava (*Post 36,10-12*), povlači za sobom, kako po svojoj povijesnoj i rodoslovnoj, odnosno plemenskoj predaji, tako i po fenomenološkoj interpretaciji svog imena, tržišno i marketinški malo izraženiji pogled na život. Njegov pradjed Ezav već je u djetinjstvu prodavao svoje prvorodstvo te je na taj način etička načela i vrijednosti podređivao zadovoljavanju trenutnih materijalnih potreba. Stoga nije čudno da su prema mišljenju nekih interpretatora postali Amalečani sinonim za “bandu bez zakona”,¹⁷ koja ugrožava pravno prilično dobro uređenu i strukturiranu Mojsijevu zajednicu. Uostalom, Ezavov životni moto bio je pretežno “lovački”, koji u nomadskim vremenima stavlja veći naglasak na “primanje” negoli na “davanje”.

Dakle, Amalek metaforički predstavlja izrazito marketinško društvo i tržišni pogled na život. U tom kontekstu bitka s Amalečanima postaje edukativno još zanimljivija, budući da se iza nje krije borba između duhovnosti, odnosno religioznosti i materijalnosti, odnosno koristoljublja, između etičke principijelnosti i materijalističkog pragmatizma.

Je li moguće da se poslije svih nevolja u Izraelcima ponovno bude snovi o “loncima mesa” i želje da se što kraćim putem domognu materijalnih ugodnosti? Bez obzira na to doživljavamo li bitku kao unutarne događanje čovjeka, odnosno zajednice (što je dakako moguće) ili kao izvanjsku fizičku borbu, u Amaleku možemo prepoznati one sadržaje koji dugoročno ugrožavaju život. Radi se o svojevrsnoj borbi između dobra i zla. Mojsije je smisljeno i pravilno postupao kad je počeo mobilizirati zajednicu čim se Amalek približio i počeo ga izazivati. Tako je pravovremeno “izvršio napad” na pojavu moralne degradacije i trgovanja s etičkim načelima, što bi prije ili kasnije dovelo do razaranja zajednice i društva.

Mojsije u toj bitci ne sudjeluje neposredno, ali posredno je njegova uloga odlučujuća. U bitku šalje Jošuu, svog političkog nasljednika, a sam uzade sa štapom u ruci na vrh brda, u pratnji Arona i Hura.

Iako je pobjeda “Božji čin”,¹⁸ Sveto pismo na zanimljiv način predočuje kako je ishod bitke ovisio o Mojsijevim uzdignutim rukama. Dok je bio u stanju sam držati ruke uzdignute, što možemo prepoznati kao pobjedničko te ujedno i molitveno držanje, Izraelci bi nadjačavali, a kad bi Mojsiju ruke klonule, nadjačavali bi Amalečani. Srećom, imao je pokraj sebe brata Arona i Hura, koji ga podupiru u molitvenom držanju, što je urodilo konačnom pobjedom Izraelaca.

¹⁶ Richard E. Friedman, *Commentary on the Torah: With a new English Translation*, Harper Collins Publishers, San Francisco, 2001., 227.

¹⁷ Gerald J. Janzen, *Exodus*. Louisville, Westminster John Knox Press, Kentucky, 1997., 122.

¹⁸ *Isto.*, 122.

Transformacija bitke između Izraelaca i Amalečana u suvremenu problematiku šalje nam poruku da je za uspješno prevladavanje sadržaja koji ugrožavaju život potrebna molitva koja je zapravo presudna. U Mojsijevom postupanju dodatno prepoznamo da sveobuhvatno uspješan život nije preporučljivo uspostavljati samo na osobnoj molitvi. Vrlo lako može se dogoditi da u zahtjevnim i napornim iskustvima izgubimo nadu, da nam ponestane ustrajnosti, da nam “klonu ruke”. Život je ponekad i pod vidikom vjere nepredvidljiv te, ma kako postojane bile, osobna vjera, nada i pouzdanje počinju labavjeti i ponestajati. Tako nam Sveto pismo senzibilno te istovremeno slikovito i uvjerljivo daje do znanja da je molitva zajednice, u kojoj jedni druge podupiremo u vjeri, ufanju i ljubavi, nužna pretpostavka ili nadogradnja osobne molitve. Tek smo u molitvi zajednice sposobni svladavati izazove i opasnosti koje poput “Amalečana” iskrsavaju pred nama na životnom putu.

Prema tome, dinamika priče o bitci između Izraelaca i Amalečana daje nam do znanja od kolikog je značenja da se u sebi brinemo za “Mojsija” koji pravovremeno otkriva i prepoznaje “Amaleke” koji svojom blizinom ugrožavaju etičan i svestrano odgovoran život. Jednako je tako potrebno da u sebi otkrivamo snagu “Jošue”, kako bismo bili sposobni odlučno se sukobiti s “neprijateljima” života. Konačan uspjeh ovisan je o Mojsiju u našoj duši, Mojsiju koji moli, ali i o Mojsiju koji vodi brigu o redovitom kontaktiranju s Aronom i Hurom, kako bi njih dvojica pravovremeno osjetili slabljenje osobne molitve i gubljenje ufanja. U svakom pogledu značajno je da u sebi gajimo likove Arona i Hura, koji su nesebično spremni sudjelovati u molitvi zajednice i podupiranju svih nastojanja oko prevladavanja nevolja i poteškoća.

3. Koraci s križem

Križ je otvoren geometrijski znak. Poteže se u četiri smjera i možda mu nigdje nema kraja, njegovi se kraci nigdje ne zatvaraju. Ta njegova otvorenost nosi u sebi široku paletu sadržajnih i komunikacijskih poruka. Križ je prvi znak kojim se kod kršćana obilježava svako novorođeno dijete te posljednji znak kojim se ljudi u kršćanskoj kulturi opraštaju od bližnjih. Ovim znakom međusobno izmjenjujemo radost i žalost.

I samo ljudsko tijelo ima oblik križa. Ima zapravo čak dva oblika križa. Jedan nam pomaže da kročimo kroz život kao tjelesno uspravna bića, a drugi oblik križa dobivamo kad raširimo svoje ruke. Križ raširenih ruku polazište je za komunikaciju, početni stav za zagrljaj kojeg možemo podijeliti s nekim u radosti, ali i u žalosti i nevolji.¹⁹

¹⁹ Promatrajući sportaše neposredno poslije nekog uspješnog poteza, vidimo da šire ruke i padaju jedni drugima u zagrljaj te na taj način međusobno dijele radost i sreću. Kad se naš bližnji nađe u nevolji, najbolje ćemo ga utješiti tako da raširimo ruke i zagrlimo ga.

Za vrijeme trajanja pandemije fizički zagrljaji nisu poželjni, ponekad čak nisu ni dozvoljeni. Sve dok će taj "križ korone" biti među nama, bit će, osim u krugu nezaraženih obiteljskih odnosa, dozvoljeni samo virtualni zagrljaji. I takvi zagrljaji, ako su dobronamjerni i suosjećajni, pružaju nam značajnu potporu. Pomažu nam nositi "križ korone" kojeg se nikako ne možemo osloboditi i očito ga moramo prihvatiti i nositi. Možda će nam biti lakše ako zajedno s Isusom prođemo nekoliko postaja njegova križnoga puta.

Isusov "križni put" predočava nam u određenom smislu sam način na koji se čovjek susreće s nevoljom, kušnjom, katastrofom ili krizom. Na tom putu izredaju se brojni koraci, ali o nama ovisi kako i koliko daleko smo u stanju koračati. Na tom putu možemo osjetiti logičan duševni proces koji se događa u čovjeku kad ga zadesi nešto teško i bolno.

1. *Getsemani: "Oče! Ako hoćeš, otkloni ovu čašu od mene." (Lk 22, 42); To se naprosto ne može dogoditi...*

Na početku, na Maslinskoj gori, Isus osjeća strah i to otvoreno priznaje. Ne ponaša se kao da ga strah nije dodirnuo, ne pokušava ga izgurati iz sebe niti pokušava pred njim bježati. Zaputi se po običaju na Maslinsku goru i u toj teškoj situaciji povede sa sobom svoje prijatelje. Međutim, u velikim nevoljama često od prijatelja ne dobivamo ono što priželjkujemo i očekujemo. Ponekad nam prijatelji to ne mogu pružiti, a ponekad se sami zatvorimo u sebe te nismo u stanju primiti pruženu podršku.

Na Maslinskoj gori Isus postupa neobično "ljudski" i govori: "Oče! Ako hoćeš, otkloni ovu čašu od mene!" (Lk 22, 42) i tu je vidljivo posve ljudsko iskustvo u suočavanju s nevoljom. Kad do nas dopre neka informacija koja zadaje bol, mi najprije poželimo da to ne bude istina, da nas ta čaša mimoide.²⁰ Sve su to obrambeni mehanizmi koji nam u prvom trenutku pomažu i pripreme tijelo da može lakše podnijeti šok informacije.

Pandemijske, ali i ostale krizne situacije, isprva nas uvijek iznenade, pojave se posve neočekivano. Premda u stvarnosti to nije tako, kod svake krize ispostavlja se da nešto "nije bilo u redu" već ranije.²¹ Pa i samo razapinjanje na križu dugo se pripremalo, ali Isus je u prvom trenutku bio unatoč tome "iznenađen do bola". Tako je na ćutilnoj razini razumljivo kako usporedive reakcije i osjećanja uočavamo i kod pojave epidemije. Kao što znamo, javnost je na samom početku virusne bolesti bila uvjeren da "to ne može biti istina", da će nas "ta čaša" mimoići te je čak osu-

²⁰ Ako npr. u medijima pročitamo da je netko od naših bližnjih doživio nesreću, u nama se smjesta aktivira čitav niz obrambenih mehanizama, koji nam barem u prvim trenutcima pružaju neku utjehu. Najprije pomislimo da nije možda riječ o zabuni, možda ima isto ime i prezime netko drugi koji nam nije tako blizak, možda ipak nije tako strašno kao što piše, itd.

²¹ Elisabeth Lukas i Reinhardt Wurzel, *Pandemija in duševnost*, 24.

dila liječnika koji je prvi ukazao na nju, a poznato nam je, također, kako je završio njegov "križni put".

Europska i svjetska javnost (pre)dugo se tješila mislju da će nas ta čaša mimoići. Na kraju smo ipak morali postupiti u skladu s Isusovim (i našim) prihvaćanjem križa.

2. Isus prihvaća križ – prvi put: "...ali ne moja volja, nego tvoja neka bude!" (Lk 22, 42): Ipak se dogodilo ...

U istom pasusu, gdje Isus otvoreno priznaje svoju bol, čitamo i ove riječi: "Ali ne moja volja, nego tvoja neka bude!" (Lk 22, 42). U tom trenutku na ljudskoj razini, vjerojatno nesvjestan svih posljedica, Isus prima na se križ i njegova unutarnja drama nastavlja se u intenzivnijem obliku. Našao se u smrtnoj mucu i njegov znoj bijaše kao kaplje krvi koje su padale na zemlju. Istovremeno mu se ukaza anđeo s neba koji ga ohrabri (Lk 22, 43-44). Sve to predočava nam njegovu unutarnju, ćutilnu dinamiku, koja ga priprema na to da priđe "s riječi na djela"²² te "stvarno" preuzme na sebe svoj križ.

Dakle, kad provjerimo sve informacije i više ne možemo pobjeći pred istinom koja nam zadaje bol, mi se počinjemo boriti i tražimo znakove nade koji nas ohrabruju. Istovremeno tražimo i "krivce" za nastalu situaciju, u nama i izvan nas. Ljutimo se na političare i liječnike te brojne ostale sudionike koji su, po našem mišljenju, trebali pravovremeno i pravilno reagirati te brže i bolje pružati pomoć da se to ne dogodi. Isusove riječi izgovorene učenicima: "Što spavate? Ustanite! Molite da ne padnete u napast!" (Lk 22, 46) izražavaju upravo te duboke osjećaje ljutnje.

Ljutnja je doduše "grijež", ali je potrebna ... Naime, ako ostanem na prvom stupnju očaja i apatije te me prožme uvjerenje da se "tu ne može ništa učiniti", neću biti sposoban učiniti sljedeći korak. Tako je ljutnja obično prvi osjećaj koji otvara moje rane, a istovremeno već prepoznajem resurse koji ukazuju na to da sam spreman za borbu, da se ne želim prepuštiti pasivnosti i očajavanju. Takva osjećanja i unutarnji procesi događaju se, dakako, na individualnoj, ali i na široj društvenoj razini pa smo tako za vrijeme epidemije svjedoci te dinamike na jednoj i drugoj razini.

3. Isus prihvaća križ – drugi put: Nema drugog izlaza ...

Nakon "izljeva ljutnje" Isus se emocionalno smiruje te predaje u "tuđe ruke". Dakle, na nekakvoj kognitivnoj razini on se miri s teškom situacijom, prima na se svoj "križ", iako ga možda još uvijek prate sumnje bez smisla. Susreće se s trenutcima očaja te istovremeno pronalazi snagu nade koja ga uspravlja na klecavim nogama. To ekstremno njihanje raspoloženja uvjetuju, također, činjenice i osjećaji da su ga svi zatajili i ostavili, čak i najbliži-Petar.

²² Isto, 18.

Nose li u ovoj epidemiji teži križ zaraženi koronavirusom ili zdravstveni radnici, nije baš lako prosuditi. Odazivi zdravstvenih i ostalih odgovornih radnika daju nam često puta naslutiti kako su ih "svi ostavili", a teško je zamisliti da bi kod zaraženih osoba bilo nešto bolje, pogotovo u slučajevima kad nekoga prožme bojazan da ga je sredina "otpisala". Da ne govorimo o slučajevima kad umirući ne smiju i ne mogu sebi dozvoliti dodir bližnjih, kad znaju da čak ni poslije smrti bližnji neće smjeti dodirivati njihovo zaraženo truplo i pitanje je hoće li ga uopće vidjeti. Međutim, unatoč svemu, dramtizacija tih osjećaja straha ne pomaže. Jedina mogućnost (ne jamstvo) preživljavanja, u određenom smislu, čak i osmišljavanja odlaska Gospodinu, spremnost je da prihvate križ (situaciju) i ustraju u borbi.

Osjećaj zapostavljenosti ili u najmanju ruku distanciranosti događa se često, kad god je netko suočen s kakvom teškom dijagnozom, jer se čovjek boji susreta s bolešću. Nerijetko se događa da nositelj križa (bolesnik) sam doprinosi prevladavanju distance ako svojim ponašanjem daje do znanja da je spreman "boriti se".

4. Isus pada pod križem: Napuštenost, osamljenost, nemoć, očaj... hrabrost?

Isusova padanja pod križem nisu tek znakovi stoičkog podnošenja muke, već izražavaju i osjećaje potpune osamljenosti i izoliranosti te isključenosti i napuštenosti. Njegova šutljivost nije izraz herojske krjeposti, već može biti i odraz očaja nad činjenicom da ga nitko ne čuje.

Postoje trenutci u kojima ne posjedujemo baš nimalo snage i ništa nam ne polazi za rukom. Najradije bismo sve skupa ostavili ... Osjećamo se osamljenima i napuštenima, čak i od Boga. Prožima nas osjećaj da je sve uzalud i kako se sve "urotilo protiv nas".

Svojim padanjem pod križem Isus postaje u svim takvim situacijama solidaran s nama, takoreći jedan između nas.

Međutim, Isusa nijedan pad pod križem ne zaustavlja. Poslije svakog pada on potraži i aktivira resurse te ustaje i nastavlja svojim životnim putem. Padovi nisu namijenjeni "kapitulacijama", već su namijenjeni traženjima i aktiviranjima resursa i energije kojih se bez padova možda nikad ne bismo domogli.

5. Isus susreće svoju majku: Muka i distanciranost tijekom muke

Isusov susret s majkom odvija se na prvi pogled prilično distancirano, bez zagrljaja i poljupca, bez dodira i milovanja. Isus se ne žali i Marija mu ne pomaže nositi križ. Kod pogleda na sina njoj se vjerojatno slama srce, ali s obzirom na predstojeće korake ona ga pogledom ohrabruje, kako bi mogao izdržati do kraja.

U mukama djeteta najbolje se vidi tko smo kao roditelji i kao djeca. Tu se, naime, "reže pupkovina". Razumije se da je pandemija i kod djece pro-

uzročila bolne situacije, ali u brojnim dosadašnjim slučajevima pritužbi i prosvjednih skupova moglo se vidjeti da su roditelji na leđima svoje djece izražavali više vlastite frustracije negoli li skrb za djecu.

Materinska bezuvjetna ljubav prema djeci očituje se ne samo u njenoj permanentnoj spremnosti da priskoči u pomoć već i na način da su majke sposobne distancirati se od njih i pouzdati se u njih.

6. Šimun Cirenac pomaže Isusu nositi križ: Otvorenost za pomoć

Često su padanja pod križem uvjetovana osjećajima da na svoja ramena stavljam preveliko opterećenje i odgovornost te se iz nevolje mogu izvući svojim vlastitim ponašanjem. Na “policama za knjige” redaju se dugi nizovi najrazličitijih čajeva i pomoćnih sredstava, ovakvih ili onakvih preparata, gomilaju se priručnici i upute bezbrojnih (alternativnih) liječenja itd., da to čovjeka naprosto dovodi do ludila. Sve to možemo primijetiti i kod pandemije COVID-19.

Zanimljivo, Šimun se Cirenac više ili manje slučajno zatekao u situaciji. On je “dolazio s polja i stave na nj križ da ga nosi za Isusom” (Lk 23, 26). Ovdje su zapravo presudne dvije stvari, Isusova otvorenost za prihvaćanje pomoći i Šimunova spremnost za pružanje pomoći. Doista, svoj križ u potpunosti prihvaćamo tek kad priznamo svoju nemoć te smo spremni prihvatiti pomoć “tuđinca”.²³ Riječ je o otvorenosti prema “totalnom pouzdanju” koje me čini čvršćim u vjerovanju da “je sve za neko dobro” ... Za zdravog i neopterećenog čovjeka to je “floskula” i nema u tome ništa lošeg pa Bogu hvala da je tako jer ne bi bilo dobro da se unaprijed previše opterećujemo bolesnim situacijama. Međutim, za bolesnika i čovjeka u nevolji to je najdublja spoznaja koja mu otvara pogled u dubinu krize i muke, gdje se u vlastitom obrazu i obrazima bližnjih očitava smisao “križnoga puta”.

7. Veronika pruža Isusu rubac: Dodir

Ako smijem sebi dozvoliti i podijeliti osobno iskustvo, kod te postaje križnoga puta gotovo uvijek pomislim kako sam prije početnih intenzivnijih pregleda u vezi bolesti raka trebao ispuniti formular u kojemu je između ostalog trebalo navesti ime i telefonski broj povjerljive osobe s kojom će medicinsko osoblje moći komunicirati, ako sâm više neću biti sposoban. Upisao sam broj liječnice, uz njeno dopuštenje, koja je članica zajednice bračnih susreta, čiji rad već duže vremena pratim te smo svi međusobno vrlo dobro povezani. Budući da i sama radi u Kliničkom centru, ona je cijelo vrijeme znala što se sa mnom zbiva i kakvi su nalaži. Tako mi je prenijela i prvu informaciju o stanju bolesti koja tada nije izgledala nimalo ružičasto, ali to je učinila tako nježno i sućutno da bih je

²³ Anselm Grün, *Poti skozi depresijo: Duhovne spodbude*, 14.

slušao bez prestanka. Divio sam joj se kako umije tako tešku dijagnozu prenijeti na tako lijep način. To je bio pravi dodir Veronike!

Kasnije je o mojim ranama, koje su nastale zbog jakog zračenja, vodila brigu medicinska sestra, koja je također sudjelovala s dotičnom zajednicom bračnih susreta, te su ona i liječnica bile međusobno vrlo bliske. Medicinska sestra je svoj posao obavljala tako suosjećajno da mi je na kraju bilo pomalo žao što se sve tako lijepo i brzo oporavlja ... Bila su to dva nezaboravna dodira koja su u meni urodila osjećajem da mogu preuzeti na sebe svaki križ ...

Razumije se da epidemija zahtijeva fizičku distancu, ali ta distanca nije apsolutna. Liječnica mi je informaciju o bolesti javila telefonski, a ipak mi je bila sasvim blizu. Tako možemo na toj postaji križnoga puta osjetiti poziv da nam valja očistiti odnose sa svojim bližnjima te se na taj način uzdići iznad zakonitosti fizičkih ograničenja. Veronikin rubac otvara nov pogled Isusu i njoj; čovjeku u nevolji i empatičnoj suputnici.

8. Isus tješi jeruzalemske žene: Smisao muke i boli

U nemoći se pogled može usmjeriti prema onome što nas okružuje. Pored sebe možemo ugledati solidarnost i bliskost, sve to na osmoj postaji Isusovog križnog puta predstavljaju jeruzalemske žene. Kad konačno prihvatimo svoju muku, nastojimo je osmisliti na taj način da učinimo još pokoje dobro djelo.²⁴ “Kćeri jeruzalemske, ne plaćite nada mnom, nego plaćite nad sobom i nad djecom svojom” (Lk 23, 28) to su Isusove riječi utjehe, utjehe koja je u tom trenutku njemu najviše potrebna, a upravo je on pruža jeruzalemskim ženama.

Kod te postaje križnog puta uvijek se prisjetim događaja od prije nekoliko godina. Prisjetim se kako sam se s vrlo čudnim osjećajima pripremao za posjet jednom neizlječivo bolesnom čovjeku, mladom muškarcu i ocu dvoje djece. Brinulo me i razmišljao sam kako mi se valja ponašati, kako bih ga trebao pozdraviti, kojim riječima mu se obratiti, koliko dugo se zadržati kod njega itd. Razmišljao sam o svim mogućim stvarima i brigama te se odjednom zatekao pred vratima njegove sobe.

“Pa što ima?” pitao me na ulazu. Ne znam što sam “promrmljao” kao odgovor.

Obavio je kratku, ali lijepu ispovijed, a mogao se čak i pričestiti. Potom je ušla žena i dvoje njihove djece. “Da vas malo utješim” (tko koga, prostruji mi glavom), “lijekovi dobro djeluju i više nemam bolova”, iznenadio nas je vedrim raspoloženjem. “Mogu li vam ispričati jednu šalu?” nastavio je. Svi smo se nasmiješili neobično spontano i razvio se lijep i ugodan razgovor. Na izlasku iz sobe svojim je najdražim ukućanima podario nekakav suzno-usrećujući pogled i rekao: “Volite jedni druge.”

²⁴ *Isto*, 151.

Na njegovu želju još sam nekoliko trenutaka ostao u sobi. Kad sam htio na neki način izraziti svoje divljenje nad njegovim vedrim raspoloženjem i hrabrošću, on me preduhitri govoreći: “Dosta dugo sam razmišljao dok se nisam sjetio te šale jer zaista mi je stalo do dobrog raspoloženja. Dosta mi je jadikovki i žalosnih pogleda. Zar nije bilo lijepo kad ste se od srca nasmijali?”

Dakle, u situaciji kad smo “mi” trebali biti oni koji tješe, on je tješio nas; kad smo “mi” bili pozvani da se pobrinemo za pozitivno ozračje, on je to učinio.

Integrirana bol me ne opterećuje i nije više važna jer važan sam ja. Dobro djelo što ga učinim u takvoj situaciji nije veliko po svom sadržaju; nezaboravno je zbog unutarnje snage, kad čovjek sadržajno možda neznatnim gestama daje do znanja kako se uz nošenje svog križa domogao stabilne osobnosti.²⁵

Takav stav nije i ne mora biti “moralni imperativ”, ali može biti i jest nadahnuće i znak kako čovjek može biti velik u najtežim mukama, ako “odbaci ulogu žrtve i zakorači u ulogu djelotvornog suoblikovatelja”.²⁶

Križni put se, dakako, nastavlja, ali u kontekstu sadašnje krize ovo bi trebalo biti dovoljno da stanje shvatimo ozbiljno te iz njega i u njemu učinimo korak jedni prema drugima, korak primjeren postojećim prilikama i našim sposobnostima. Pa i kad nećemo biti sposobni učiniti tako korjenitu transformaciju o kakvoj je svjedočio naprijed navedeni muž i otac, neupitna je činjenica da u kriznim situacijama mnogo znači svaki, pa i najmanji, pokušaj pozitivnog mijenjanja sebe.

9. Sišao nad pakao, treći dan uskrsnuo od mrtvih: Empatija križa

Bolest je s jedne strane nešto što ne želimo u svom životu, a s druge strane nas empatično privlači. Suosjećanje nas može uvući u bolest drugoga i međusobno nas najtjesnije povezati.

Još iz dana djetinjstva prati me dio rečenice iz Apostolskog vjerovanja koja govori da je Isus “sišao nad pakao”. Danas mi te riječi još uvijek govore. Dok se u liječničkom i terapijskom te savjetodavnom i pastoralnom poslu susrećemo s ljudima u nevolji, koji se nerijetko nalaze blizu “pakla”, osjetimo kamo nas Isus poziva tim riječima. Bolesni ljudi čeznu za čovjekom koji se usuđuje barem pomirisati njihovu bolest te im se do te mjere približiti da osjete njegov dodir. Tek im takav empatičan dodir otvara izvore energije koji omogućavaju osmišljavanje bolesti te istovremeno otvaraju puteve u promjene i drugačiji život.

²⁵ Zvezdan Pirtošek, “*Če ustvariš dobre razmere, je lahko staranje nekaj čudovitega*”, 2021., <https://www.rtvsllo.si/slovenija/zvezdan-pirtosek-ce-ustvaris-dobre-razmere-je-lahko-staranje-nekaj-cudovitega/588393> (29. 07. 2021.).

²⁶ Elisabeth Lukas i Reinhardt Wurzel, *Pandemija in duševnost*, 47.

Osobno sam u takvim slučajevima posebno zahvalan na daru vjere koja me ispunjava nadom da u tom približavanju ljudima i dodirivanju s njima nisam sam u paklenim mukama. Naime, često puta se u susretanju s mukama ljudi osjetimo nemoćnima, unatoč svim svojim vještinama, te možemo biti radosni što smo oruđe u Isusovim rukama, gdje možemo gajiti vjeru da je Isus mnogo bliži ljudskim mukama nego što smo mi. Po ljudima koji empatično osluškuju mukotrpane ispovijedi, Isus kroz cijelu povijest spasenja, pa tako i danas, silazi "nad pakao" te spašava jadnike, a nas poziva u ulozi Šimuna Cirenca i Veronike da sa svojim dodirima pomažemo nositi križ očajnih i jasnih ljudskih stvorenja.

Kod toga mi se čini zanimljiva ugradnja obiju uloga – Šimuna Cirenca i Veronike – u cjelovitu kompoziciju križnoga puta. Šimuna vidimo u ulozi "operative", a Veroniku u ulozi "osjećanja" pa po tome Šimun radi, Veronika osjeća, Šimunu je potreban poticaj izvana, dok Veronika djeluje samoinicijativno. Ako u prvom trenutku te razlike između muškog i ženskog prihvatimo tek kao zanimljivost, ipak mislim da se radi o dubljoj poruci; da nam je u procesima prevladavanja muka i kriznih situacija potreban cjelovit pristup s muškim i ženskim shvaćanjem života te muškim i ženskim reakcijama.

4. Život je ujedno i slavlje

Isusov križni put završava s uskrsnućem, najvećim kršćanskim blagdanom. Zanimljivo je da su vijest o uskrsnuću najprije doznale žene. Možda su žene otvorenije za poruke koje nadilaze logiku i zakonitosti ljudskog promišljanja. Tako je o Isusovom rođenju, koje nadilazi prirodne zakonitosti, kao i o njegovu uskrsnuću, koje nadilazi sve provjerljive zakonitosti, prvu informaciju primila žena i u oba slučaja tu je informaciju i prihvatila. Tek je kasnije, na temelju vanjskih pobuda, u događanje uključen i muškarac: Josip u obiteljsku skrb, a apostoli u naviještanje.²⁷ Svakako je na mjestu tvrdnja apostola Pavla da je "križni put" uzaludan bez uskrsnuća. Prema tome, kriza treba svoj zaključak, a to je blagdan ili svečano slavlje.

Da je to istina, vidljivo je i u brojnim drugim primjerima, kako biblijskim tako i posve jednostavnim i profanim. Zaključci pojedinačnih životnih razdoblja i značajnih koraka u životu uvijek završavaju svečanim slavljem. Iako se obično ne radi o formalnom prevladavanju teških kriza, kod čovjeka blagdansko ozračje budi svijest o tome da je jedan proces uspješno priveo kraju, a svečano slavlje ulijeva mu snagu za poduzimanje daljnjih koraka.

²⁷ Svjesni širine i ograničenja narativnosti te alegorijskih tumačenja biblijskih priča s pravom ovdje napominjemo da je i kod "istočnoga grijeha" pobuda bila Evina, Adam je tek njenom sugestijom uključen u zbivanje.

Tu logiku nalazimo i u Mojsijevim pričama. Kao primjer možemo navesti prijelaz preko Crvenoga mora, koji predočava veliku pobjedu nad Egipćanima i u određenom smislu predstavlja zaključak dugotrajne krize. Zanimljivo je da je i ovdje žena, Mojsijeva sestra Mirjam, koja ga je spašavala već u djetinjstvu, osoba koja daje poticaj za (blagdansku) djelatnost koja nadilazi rutinu svakodnevice.

Naravno da biblijska slavlja nisu samo površinska zabavljanja. U ozbiljnom blagdanskom slavlju već se najavljuju pripreme za nove izazove. Odgovorni koraci u budućnost kreću neposredno od blagdanskog slavlja i zahvaljivanja na proživljenoj i prerađenoj krizi koja nas je, razumije se, u mnogočemu i promijenila. Ako ništa drugo, svečanim slavljem kriza je zaključena i mi smo slobodni te se možemo posvetiti stvarima koje nisu neposredno povezane s krizom. "Neprestano bavljenje zdravljem je također bolest", kaže Platon,²⁸ bolest kojoj svečano slavlje može značiti svršetak.

CRISIS, FEELINGS AND REACTIONS

Abstract

The history of mankind knows a lot of crisis situations and pandemic fears of one kind or another. Already at the beginning of the Bible, we can find a description of a crisis of pandemic proportions, when we read the story of the "general" flood. So, when "water reaches our throats" due to various insurmountable causes, we speak about a crisis. In such situations, one often reacts first with "negation". Sometimes it even pretends for a long time that there is no crisis. In such moments, we need the most trusted person, who is also stable and sensitive enough to dare to "break" in front of him. Sometimes it is only "brokenness" that wakes us up to become ready to make certain changes in life. Only when a human being is ready to accept the painful reality of the crisis will he/she be open to the next step consisting of seeking and receiving help. The process of accepting a difficult situation can encourage a person in crisis to try to find a deeper message in it, and perhaps even meaning of life. In such an inner transformation, he/she will feel how he/she enriches and strengthens his neighbors by designing a crisis.

Numerous biblical personalities, who do not stumble in any crisis and resolve every difficult situation in open communication with God, can effectively stimulate not only a theological but also a psychological view of the crisis.

Keywords: Trouble, Moses, Jesus, cross, faith, relationships.

²⁸ Elisabeth Lukas i Reinhardt Wurzel, *Pandemija in duševnost*, 79.